

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

عنوان:

آسیب‌شناسی فقهی معاملات فردایی ارز و
طراحی ابزارهای جایگزین در چهارچوب
اسلامی

نویسنده:

دکتر حسین میثمی (عضو هیئت علمی پژوهشکده پولی و بانکی)
دکتر کامران ندری (عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
اِنَّ اللّٰهَ لَیَعْلَمُ سِرِّیْنَ
اِنَّ اللّٰهَ لَیَعْلَمُ سِرِّیْنَ

۱ مقدمه

- «بازار مشتقات ارزی» یکی از بازارها و نهادهای مفقوده در نظام پولی و مالی کشور می باشد که نبود آن هزینه های گوناگونی برای تولیدکنندگان، سیاست گذاران، سرمایه گذاران مالی (سفته بازان) و غیره ایجاد کرده است.
- با توجه به اینکه نیاز عموم ذینفعان به معاملات مشتقه ارزی **نیازی کاملاً واقعی** می باشد، در خلا بازار رسمی مشتقات ارزی ساختارهای جایگزین غیررسمی در اقتصاد کشور شکل گرفته است که «بازار معاملات فردایی» یکی از مهمترین آنها محسوب می شود.
- در این بازار غیررسمی و غیرقانونی، ذینفعان به پیش بینی قیمت ارز در روز آینده و انجام معامله بر روی این پیش بینی ها مشغول می باشند.

۱ مقدمه

• این تحقیق تلاش می‌کند تا ضمن مستند نمودن تجربه ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز (از طریق انجام **مصاحبه شفاهی** با برخی از ذینفعان این بازار) ماهیت حقوقی این معاملات را از منظر ضوابط فقه اسلامی مورد ارزیابی قرار داده و راهکارهای جایگزین مرتبط را نیز ارائه کند.

• **پرسش اصلی تحقیق** آن است که: «چالش‌های فقهی معاملات فردایی ارز شامل چه مواردی می‌گردد؟ و راهکارهای جایگزین در چهارچوب شرعی کدام است؟».

۳ ضرورت و کارکردهای بازار مشتقات ارزی

- پوشش ریسک نوسانات ارزی برای سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان

- زمینه‌سازی کشف قیمت‌های آتی ارز

- کاهش معاملات بازار غیررسمی ارزی

- تعمیق بازار مالی

- زمینه‌سازی ورود تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران خارجی

۴ انواع ابزارهای مشتقه ارزی

- قراردادهای آتی ارزی
- قراردادهای اختیار معامله ارزی
- قراردادهای تهاتر (سوآپ) ارزی

۵ تجربه و ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز در بازار غیررسمی

- با توجه به اینکه در نظام پولی و بانکی کشور معاملات آتی ارز به رسمیت شناخته نمی‌شود، در سال‌های اخیر بازاری غیررسمی در اقتصاد کشور تشکیل شده است که اصطلاحاً **بازار معاملات فردایی** نام دارد.
- منظور از معاملات ارزی فردایی، مبادلاتی است که در آن ذینفعان بازار ارز در پایان یک روز معاملاتی، در رابطه با قیمت ارز در روز آینده با یکدیگر وارد معامله می‌شوند و بر اساس پیش‌بینی‌هایی که از نرخ ارز در روز آینده دارند، تعهداتی طرفینی را بر عهده می‌گیرد.
- در واقع تلاش می‌کنند تا با **پیش‌بینی صحیح نرخ ارز** در روز آینده، به سود مرتبط دست پیدا کنند و طبعاً زیان ناشی از پیش‌بینی ناصحیح خود را نیز می‌پردازند.

۵ تجربه و ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز در بازار غیررسمی

- تجربه عملی معاملات مذکور که به طور عمده در سبزه میدان و خیابان فردوسی انجام می‌شود، بدین صورت است که مجموعه‌ای از افراد دارای اعتبار نسبت به **تشکیل یک گروه** جهت انجام معاملات فردایی اقدام می‌کنند و یک نفر به عنوان سرگروه تعیین می‌شود.
- تعداد اعضای هر گروه معمولاً بین ۲۰ تا ۵۰ نفر می‌باشد که زیر نظر سرگروه به مبادله دلار فردایی با یکدیگر می‌پردازند.
- سرگروه جهت بالا بردن تضمین معاملات و پرداخت غرامت در صورت انجام پیش‌بینی نادرست (که اصطلاحاً **تاوان** نامیده می‌شود) متناسب با سقف فعالیت مورد تقاضای عضو، از وی چک تضمین (اصطلاحاً **چک گارانتی**) دریافت می‌کند. به عنوان مثال، اگر عضو تقاضای معامله بالای یک میلیون دلار (اصطلاحاً بالای **یک خط**) را داشته باشد، باید چک تضمین به مبلغ بالاتری بپردازد.

۵ تجربه و ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز در بازار غیررسمی

- جهت انجام معاملات فردایی ارز، معمولا در پایان یک روز کاری طرفین معامله بر اساس پیش‌بینی خود از قیمت ارز در روز آینده، با یکدیگر معامله می‌کنند و در پایان روز کاری آتی (معمولا ساعت ۱۵) تسویه انجام می‌شود.
- در واقع، هر طرفی که پیش‌بینی ناصحیح انجام داده بود باید تفاوت نرخ واقعی ارز در روز آینده و نرخ پیش‌بینی شده را به عنوان غرامت (اصطلاحا تاوان) به طرف مقابل بپردازد. فردی هم که به هر دلیل از پرداخت تاوان خودداری کند، از گروه (و طبعا از بازار) اخراج خواهد شد و اعتبارش جهت انجام معاملات فردایی از بین خواهد رفت.
- در این معاملات، هیچ نوع متن قرارداد مکتوبی بین طرفین امضا نمی‌شود و توافقات به صورت حضوری یا تلفنی صورت می‌پذیرد. همچنین، تحویل ارز هیچگونه موضوعیتی برای طرفین ندارد و در عمل هم بر اساس اظهارات فعالان بازار، حتی یک مورد هم مشاهده نشده است که این معاملات به تحویل ارز منجر شده باشد.

۵ تجربه و ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز در بازار غیررسمی

• اگر از منظر حقوقی به این معاملات نگاه شود، به نظر می‌رسد از مجموع شواهد و قرائن دو احتمال یا دو تصویر حقوقی در رابطه با معاملات فردایی ارز قابل تصور است.

• تصویر حقوقی اول: معامله بر روی تغییرات نرخ ارز (شرطبندی قیمتی)

• در این تصویر حقوقی طرفین هیچ تعهدی جهت انجام بیع در روز آینده به یکدیگر نمی‌دهند، بلکه بر روی تغییرات نرخ دلار شرطبندی می‌کنند. به عبارت دقیق‌تر، در این تصویر طرفین معامله ریسک نوسان قیمت ارز را پوشش می‌دهند. در واقع هر یک از طرفین معامله که پیش‌بینی ناصحیح انجام دهد، موظف است به اندازه خطا در پیش‌بینی نرخ فردایی ارز، به طرف مقابل تاوان بپردازد.

• مثلاً اگر قیمت ارز در پایان روز جاری ۶۳۰۰ تومان باشد، طرف اول (که انتظار ثبات یا کاهش قیمت را دارد) اعلام می‌کند که فردا ساعت ۱۵، قیمت دلار کمتر از ۶۵۰۰ تومان خواهد بود. طرف دوم (که انتظار افزایش قیمت را دارد) نیز اعلام می‌کند که قیمت دلار بالاتر از ۶۵۰۰ تومان خواهد بود.

• حال در ساعت ۱۵ روز آینده، اگر قیمت دلار در بازار هر عددی کمتر از ۶۵۰۰ تومان باشد، طرف دوم باید به اندازه مابه‌التفاوت تاوان به طرف اول بپردازد (به دلیل خطا در پیش‌بینی نرخ ارز). در مقابل اگر قیمت دلار هر عددی بالاتر از ۶۵۰۰ تومان باشد، طرف اول باید به اندازه مابه‌التفاوت تاوان به طرف دوم بپردازد.

۵ تجربه و ماهیت حقوقی معاملات فردایی ارز در بازار غیررسمی

• تصویر حقوقی دوم: تعهد طرفینی جهت انجام بیع در روز آینده بدون امکان تحویل

- در این تصویر طرفین معامله فردایی ارز، به یکدیگر جهت انجام بیع در روز آینده تعهد می‌دهند. به این معنی که فروشنده ارز فردایی متعهد می‌شود تا در پایان روز کاری آتی، مقدار معینی از یک ارز خارجی را به قیمتی که در زمان حال تعیین می‌شود، بفروشد. در مقابل، خریدار ارز فردایی متعهد می‌شود که ارز مذکور را در زمان تعیین شده (با قیمت مذکور) خریداری کند.
- مثلاً اگر قیمت ارز در پایان روز جاری ۶۳۰۰ تومان باشد، فروشنده (که انتظار ثبات یا کاهش قیمت را دارد) اعلام می‌کند که فردا ساعت ۱۵، مقدار ۱۰۰۰ دلار ارز به قیمت ۶۵۰۰ تومان به خریدار (که انتظار افزایش قیمت را دارد) خواهد فروخت. خریدار نیز اعلام می‌کند که فردا ساعت ۱۵ مقدار ۱۰۰۰ دلار به قیمت ۶۵۰۰ از فروشنده خریداری خواهد کرد.
- حال در ساعت ۱۵ روز آینده، اگر قیمت دلار در بازار هر عددی کمتر از ۶۵۰۰ تومان باشد، فروشنده می‌تواند دلار خود را به قیمت ۶۵۰۰ (بالاتر از قیمت بازار) به خریدار بفروشد و به اندازه مابه‌التفاوت بین دو نرخ از سود برخوردار شود. مقدار سود نیز هیچگونه سقفی ندارد و ممکن است هر میزان باشد. در این حالت فروشنده فردایی ارز از سود برخوردار خواهد شد و خریدار ضرر خواهد کرد (تاوان می‌پردازد).
- در مقابل اگر در ساعت ۱۵ روز آینده قیمت دلار هر عددی بالاتر از ۶۵۰۰ تومان باشد، خریدار می‌تواند دلار خود را به قیمت ۶۵۰۰ (کمتر از قیمت بازار) از فروشنده خریداری کند و به اندازه مابه‌التفاوت بین دو نرخ، از سود برخوردار شود. در این حالت خریدار فردایی ارز از سود برخوردار خواهد شد و فروشنده ضرر خواهد کرد (تاوان می‌پردازد).

۶ تحلیل فقهی معاملات فردایی ارز

- از منظر قانونی معاملات فردایی ارز به صورت کلی غیرمجاز است. در واقع، طبق ماده ۱۳ مقررات ناظر بر عملیات ارزی صرافی‌ها، انجام هرگونه معاملات فردایی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی ممنوع است. همچنین، به استناد ماده ۱۵ همین مقررات، متخلفین به استناد قانون پولی و بانکی کشور، قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی، قانون اخلاص در نظام اقتصادی و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تحت تعقیب قرار خواهند گرفت. با این حال با توجه به اینکه این معاملات عملاً در بازار مالی کشور در حال انجام است، به نظر می‌رسد تحلیل آنها از منظر فقهی دارای اهمیت است.
- اگر از منظر فقهی به دو تصویر حقوقی ذکر شده از معاملات فردایی ارز نگاه شود، به نظر می‌رسد هر دوی این تصاویر ساختارها و تاسیس‌های حقوقی جدیدی هستند که لازم است در چهارچوب اصل آزادی و لزوم قراردادهای (در فقه اسلامی) و ماده ۱۰ قانون مدنی تحلیل شوند. به عبارت دیگر، نمی‌توان آنها را در زمره عقود متعارف و سنتی مانند: مرابحه، اجاره و غیره تحلیل کرد و باید آنها را عقود جدید در نظر گرفت.
- البته هر چند اصل آزادی قراردادهای در فقه اسلامی و قانون مدنی پذیرفته شده، اما این آزادی مقید به چهارچوب مشخصی است که همان ضوابط عمومی قراردادهای مانند: ممنوعیت ربا، ضرر، غرر و قمار می‌گردد.
- بر این اساس، به نظر می‌رسد در معاملات فردایی ارز دو اصل ممنوعیت قمار و ممنوعیت غرر نیازمند بررسی دقیق‌تر است و سایر اصول (مانند: ممنوعیت ربا) چندان محل بحث نمی‌باشد.

۶/۱ قماری بودن معامله (بازی با غیر آلات قمار همراه با مرآه)

- مشهور فقها سه حالت را در زمره حرمت قمار مطرح نموده‌اند که همگی آنها حرام و نامشروع است. این سه حالت عبارت است از:
- الف- بازی با وسایل (آلات) مخصوص قمار مانند نرد، چه با شرطبندی (مرآه) باشد و چه بدون آن؛
- ب- بازی با غیروسایل (آلات) مخصوص قمار با شرطبندی؛ و
- پ- بازی با غیروسایل (آلات) مخصوص قمار بدون شرطبندی.
- سوالی که در اینجا مطرح می‌شود آن است که آیا معاملات فردایی ارز مصداق قمار هستند؟ در پاسخ به این سوال لازم است هر یک از دو تصویر حقوقی ذکر شده از این معاملات در قسمت‌های قبل، به صورت مستقل مورد بررسی واقع شود.
- قماری بودن تصویر حقوقی اول یعنی: «معامله بر روی تغییرات نرخ ارز (شرطبندی قیمتی)» واضح است. زیرا در این تصویر طرفین معامله **بر روی یک امر کاملاً تصادفی و شانسی یعنی نرخ ارز در روز آینده** به معامله می‌پردازند و هر یک از آنها موظف است در صورت خطا، تاوان مشخصی به طرف مقابل بپردازد. بنابراین در اینجا هیچ نوع فعالیت واقعی اقتصادی اتفاق نمی‌افتد و صرفاً بر روی متغیری تصادفی (بدون قابلیت قبض و اقباض) شرطبندی صورت می‌پذیرد.
- بنابراین به نظر می‌رسد تصویر حقوقی اول از معاملات فردایی **مصداق کاملی از معاملات قمار** باشد. در واقع این نوع معاملات از نوع: «بازی با غیروسایل (آلات) مخصوص قمار با شرطبندی» محسوب می‌شود که از منظر فقه اسلامی مردود است.

۶/۱ قمارى بودن معامله (بازى با غير آلات قمار همراه با مراهنه)

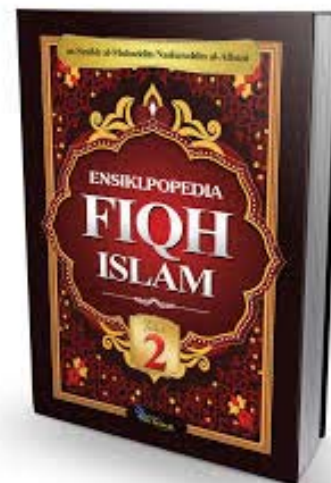
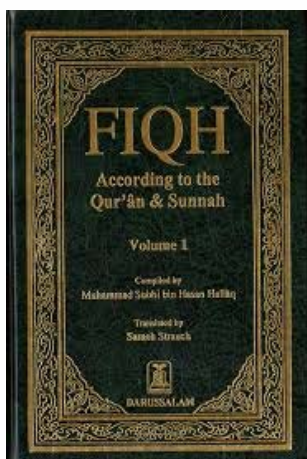
- در رابطه با تصوير حقوقى دوم: «تعهد طرفينى جهت انجام بيع در روز آينده بدون امکان تحويل»، شايد در نگاه اول اين طور به نظر برسد به دليل اينكه اين معاملات مبتنى بر عقد بيع مى باشد، نمى توان آن را قمارى دانست؛ زيرا طرفين معامله در سررسيد نسبت به خريد و فروش يك كالاي واقعى اقتصادى (ارز) اقدام مى كنند.
- با اين حال اماراتى (قرائنى) وجود دارد كه اين برداشت را با چالش مواجه مى سازد كه مهمترين آنها نبود امکان تحويل است. توضيح آنكه اگر طرفين معامله حقيقتاً قصد بيع داشته باشند، لازم است اولاً **امكان تحويل** براى طرفين وجود داشته باشد و ثانياً، طرفين در زمان انجام قرارداد در رابطه با **جزئيات تحويل** ارز توافق داشته باشند؛ مثلاً مكان و شيوه تحويل ارز را در قرارداد تبين كنند.
- با اين حال در عمل به هيچ عنوان نه امکان تحويل در اين معاملات در نظر گرفته مى شود و نه اينكه در رابطه با جزئيات تحويل توافقى صورت مى گيرد. بنا بر اين، مثلاً اگر در سررسيد يكي از طرفين معامله از طرف مقابل ارز فزيكى طلب كند (نه مابه التفاوت قيمتى) **از سوى طرف ديگر معامله و عرف بازار مورد انتقاد قرار خواهد گرفت؛** زيرا اين خواسته، خارج از قواعد ضمنى قرارداد محسوب مى شود.
- بر اين اساس به نظر مى رسد با در نظر گرفتن امارات و قرائن، تصوير دوم نيز به نحوى با چالش قمار مواجه مى باشد. يعنى طرفين در واقع ارزي معامله نكرده اند؛ بلكه بر روى تغييرات قيمت آن (كه متغيرى تصادفى است) معامله انجام شده و به همين دليل شبهه قمار در رابطه با اين حالت نيز قابل تصور است.

۶/۲ غرری بودن معامله (مبهم و تصادفی بودن عوض و معوض)

- در فقه اسلامی، به قراردادی که در متن آن نوعی از خدعه یا خطر وجود داشته باشد، قرارداد غرری گفته می‌شود. فقها از این قاعده در موارد گوناگون استفاده نموده‌اند؛ مثلاً خطر حاصل از عدم وجود مبیع، عدم حصول مبیع، مبهم بودن جنس مبیع، مبهم بودن نوع مبیع، عدم تعیین دقیق مقدار مبیع و غیره.
- سوالی که در اینجا مطرح می‌شود آن است که آیا معاملات فردایی ارز مصداق غرر هستند؟
- در رابطه با تصویر حقوقی اول یعنی: «معامله بر روی تغییرات نرخ ارز (شرط‌بندی قیمتی)» به نظر می‌رسد **با توجه به مبهم بودن عوض و معوض در این معامله، چالش غرر به صورت جدی قابل توجه است؛ چرا که به لحاظ فقهی وجود ابهام در عوض و معوض معاملات یکی از عوامل اصلی ایجاد غرر محسوب می‌شود.**
- توضیح آنکه در این تصویر، طرفین معامله بر روی **یک امر کاملاً تصادفی یعنی نرخ ارز در روز آینده** به معامله می‌پردازند و هر یک از آنها موظف است در صورت خطا، تاوان مشخصی به طرف مقابل بپردازد. اما اینکه **معوض (نرخ ارز در روز آینده)** به چه میزان خواهد بود یا اینکه چه **میزان تاوان (عوض)** باید توسط فرد بازنده پرداخت شود، به طور کامل مبهم بوده و ممکن است هر مقداری باشد. همین مسئله سبب ایجاد جهل منجر به نزاع در ارکان و مفاد قرارداد می‌گردد و لذا معامله غرری خواهد شد.

۶/۲ غرری بودن معامله (مبهم و تصادفی بودن عوض و معوض)

- اما در رابطه با تصویر حقوقی دوم: «تعهد طرفینی جهت انجام بیع در روز آینده بدون امکان تحویل» به نظر می‌رسد **غرر در این معامله وجود نخواهد داشت**. زیرا در این تصویر فروشنده ارز فردایی متعهد می‌شود تا در پایان روز کاری فردا، مقدار معینی از یک ارز خارجی را به قیمتی که در زمان حال تعیین می‌شود، بفروشد. در مقابل، خریدار ارز فردایی متعهد می‌شود که ارز را در زمان تعیین شده (با قیمت مذکور) خریداری کند. در اینجا عوض و معوض معامله از ابتدا برای طرفین روشن بوده و لذا غرر ایجاد نخواهد شد.

۷ طراحی راهکارهای جایگزین اسلامی جهت سامان‌دهی معاملات فردایی ارز

- با توجه به اینکه نیاز به معاملات فردایی ارزی یک نیاز کاملاً واقعی محسوب می‌شود که بازارهای پولی و مالی به آن احتیاج دارند و با در نظر گرفتن چالش‌های فقهی که در معاملات فردایی فعلی وجود دارد (به ویژه مسئله قمار و غرر)، ضرورت طراحی قالب‌های حقوقی جایگزین که از سازگاری کامل آنها با فقه اسلامی در مرحله طراحی اطمینان کافی وجود داشته باشد، احساس می‌شود.
- بر این اساس، در ادامه دو راهکار کوتاه‌مدت و میان‌مدت جهت انجام معاملات فردایی ارز در چهارچوب شرعی پیشنهاد می‌گردد.

۷ طراحی راهکارهای جایگزین اسلامی جهت سامان‌دهی معاملات فردایی ارز

• راهکار کوتاه‌مدت: انجام معاملات فردایی در قالب‌های حقوقی تعهد یا صلح

• می‌توان معاملات فردایی ارز را در قالب حقوقی تعهد بیع در آینده و یا عقد صلح طراحی کرد. در قالب اول، فروشنده بر اساس قرارداد متعهد می‌شود تا در سررسید مشخص (یک روز کاری)، مقدار معینی از یک ارز خارجی را به قیمتی که در زمان حال تعیین می‌شود، بفروشد. در مقابل، خریدار آتی ارز متعهد می‌شود که ارز مذکور را با مشخصات ذکر شده خریداری کند.

• قالب حقوقی دوم (عقد صلح) نیز مشابه قالب حقوقی اول است. در واقع، فروشنده فردایی ارز بر اساس قرارداد صلح، مقدار معینی از یک ارز خارجی را در مقابل قیمتی معین به خریدار ارز صلح می‌کند. همچنین، متعهد می‌شود ارز مذکور را با مشخصات ذکر شده، در سررسید (یک روز کاری) تحویل دهد. در مقابل، خریدار ارز متعهد می‌شود که ارز مذکور را با مشخصات ذکر شده خریداری کند.

• در این راهکار لازم است تدابیر مشخصی در نظر گرفته شود تا معاملات مذکور حقیقتاً بر روی کالا (ارز) اتفاق بیافتد و نه بر روی تغییرات نرخ ارز. به طور مشخص لازم است امکان تحویل فیزیکی در معاملات در نظر گرفته شود.

• البته طبیعی است که طرفین می‌توانند با توافق یکدیگر به صورت نقدی (بدون تحویل فیزیکی) تسویه کنند؛ اما این اختیار نباید نافی حق تحویل گرفتن ارز به صورت فیزیکی باشد.

۷ طراحی راهکارهای جایگزین اسلامی جهت سامان‌دهی معاملات فردایی ارز

• راهکار میان‌مدت: تشکیل بازار رسمی معاملات آتی ارز در بورس کالا

• به نظر می‌رسد راهکار اصلی و میان‌مدت جهت حل چالش‌های معاملات فردایی، تشکیل بازار رسمی معاملات آتی ارز در بورس کالای ایران می‌باشد. در واقع پس از کسب موافقت بانک مرکزی، می‌توان بازار آتی ارز را در بورس کالا بر اساس دو قالب حقوقی تعهد بیع در آینده و یا عقد صلح طراحی کرد.

• البته در الگوی منطبق با شریعت معاملات آتی لازم است علاوه بر شرعی بودن متن قرارداد، تدابیری اتخاذ شود تا معاملات در عمل صوری انجام نشود. لذا لازم است در آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مواردی ذکر گردد؛ از جمله: در صورت تمایل خریدار امکان تحویل ارز وجود داشته باشد؛ سقفی برای حجم معاملات کل بازار، هر کارگزار و هر فروشنده در نظر گرفته شود تا افزون بر رعایت ضابطه شرعی قدرت بر تسلیم، از شکل‌گیری بحران‌های احتمالی جلوگیری شود و در نهایت، راهکارهایی برای شناسایی فروشنده آتی و میزان اعتبارش تعریف شود.

۸ جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

- این تحقیق تلاش نمود تا ضمن موضوع‌شناسی ماهیت معاملات فردایی ارز (از طریق انجام مصاحبه شفاهی با برخی از فعالان این بازار) چالش‌های فقهی این معاملات را تبیین نموده و راهکارهای جایگزین مشخصی در چهارچوب اسلامی پیشنهاد نماید.
- یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که نیاز به ابزارهای مشتقه ارزی برای عموم ذینفعان یک نیاز کاملاً واقعی محسوب می‌شود و در صورتی که نظام پولی و مالی رسمی نتواند به این نیاز پاسخ دهد، شیوه‌های جایگزین (مانند معاملات فردایی ارز) در بازار غیررسمی رشد خواهد نمود.
- علاوه بر این، می‌توان معاملات فردایی را در دو قالب حقوقی تصویر کرد که عبارت‌اند از: «معامله بر روی تغییرات نرخ ارز (شرط‌بندی قیمتی)» و «تعهد طرفینی جهت انجام بیع در روز آینده بدون امکان تحویل».
- از منظر فقهی تصویر اول با دو چالش قمار و غرر مواجه است و تصویر دوم صرفاً با چالش قمار مواجه می‌باشد.
- راهکارهای جایگزین پیشنهادی این تحقیق جهت سامان‌دهی معاملات فردایی نیز شامل راهکار کوتاه‌مدت: «انجام معاملات فردایی در قالب‌های حقوقی تعهد یا صلح» و راهکار میان‌مدت: «تشکیل بازار رسمی معاملات آتی ارز در بورس کالا» می‌باشد.

۸ جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

- با توجه به تحلیل‌های ارائه شده، توصیه می‌شود **بانک مرکزی** با مشورت کانون صرافان ایران، **دستورالعمل و فرم نمونه قرارداد مشخصی جهت معاملات فردایی ارز** تهیه کند و انجام این معاملات را در چهارچوب‌های قانونی و شرعی تعیین شده مجاز اعلام نماید؛ به نحوی که صرافی‌های مجاز بتوانند در چهارچوب دستورالعمل و نمونه قرارداد مذکور زمینه انجام معاملات فردایی بین ذینفعان را فراهم کنند.
- همچنین بانک مرکزی با همکاری منسجم و سازنده با سازمان بورس و اوراق بهادار، زمینه تشکیل **بازار آتی ارز در بورس کالا** را فراهم نماید.

«سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»

با تشکر از صبر و حوصله شما